

Oriasemilla riittää säpinää aamuyöstä auringonlaskuun

Kun kevätaurinko venyttää päivien pituutta, on oriasemilla aika kaivaa siemennystarvikkeet talvisäilöistä. Valon lisääntymisen myötä tammojen kiimat heräilevät seksuaalilevosta, ja oriasemien toimintakausi alkaa viimeistään vapun paikkeilla.

Tamman tiineysaika on 11 kuukautta, ja kun varsojen ihanteellinen syntymäaika on keväällä ja alkukesästä, ajoituu oriasemien toimintakausi luontevasti huhtikuusta elokuun loppuun. Oriasemilla toimintaa käynnistellään kysynnän myötä. Alkukevästä kiirettä ei vielä ole, mutta kesällä töitä painetaan lähes vuorokauden ympäri.

- Ennen toukokuuta ei juuri kannataisi aloittaakaan, toteaa Sari Lappi Toholammilla sijaitsevalta Mountain-tallilta.

- Kannattaa odottaa kiimojen kanssa siihen asti, että on kunnolla lämmintä, Lappi vinkkaa. Talven jälkeen siirtymävaiheen kiimat saattavat näyttää voimakkailta ulospäin, mutta tamman estrogeenitasot voivat vielä olla riittämättömät tiinehtymiseen.

- Samaa mieltä siemennysajasta on Joensuun Hammaslahdessa Varsapolun oriasemaa pyörittävä Voitto Eronen.

- Pakkasten tai keväisen rapasohjon

keskelle syntyneen varsan hoito tuo omat haasteensa, eikä varsa kunnolla pääse Suomen oloissa hyötymään aikaisesta syntymäajasta, Eronen toteaa.

- Heinäkuussa syntyneetkin ovat menestyneet ikäluokkalähdoissä, Lappi muistuttaa.

Näihin aikoihin hevosenomistajat havaitsevat tammoissa herävän kiinnostuksen oreja ja ruunia kohtaan. Kun tamma kyykistelee häntä koholla ja niailee lemmeikkäästi kumppaneilleen, alkaa varsotamiseen liittyviä kysymyksiä nousta mieleen. Veisinkö tammani oriasemalle, miten oriasemat toimivat, ja mitä siellä tapahtuu?

Mitä oriasemalla tapahtuu?

Oriasemien osaamisalueeseen kuuluvat tammojen kiimakontrollit ja siemennykset sekä oriiden sperman keruu. Kun tammanomistaja havaitsee tammansa aloittelevan kiimaa, on aika lähteä oriasemalle. Soitta-

Monella oriasemalla arki alkaa auringonnousun aikaan, kun oreja talutetaan astutuspuikille. Ohimennen voi nuuhkaista tammanposkea.

malla selviää kunkin oriaseman käytännöt, aikataulut ja hinnat.

Siemennystapahtumien sarja alkaa kiimakontrollilla, jossa tutkitaan ultralla tamman peräsuolen kautta kohtu ja munasarjat. Kiimakontrollissa etsitään kehittyviä follikkeleita eli munarakkuloita sekä muita kiiman merkkejä.

Jos tamma ei vielä ole valmis siemennettäväksi, kiiman kehittymistä seurataan parin päivän välein. Ultraaminen on eläinlääkärin tehtävä, mutta siemennyksen tekee siittola-avustajakoulutuksen käynyt henkilö.

Kun eläinlääkäri arvioi tamman kiiman sopivaksi, tammalle varataan sperma ja se siemennetään. Siemennystä varten tamman häntäjouhet käärityn pintelillä pois tieltä ja peräpää pestään huolellisesti.

Tamman kohtuun ohjataan kädellä siemennyspilli, ja spermaliuos ruiskutetaan riittävän syvälle tamman kohtuun. Usein ovulaation eli munasolun irtoamisen var-

Kiimakontrollissa etsitään dominoivaa follikkelia ja runsasta ödeemiä, että tamma voidaan siementää. Ultrausta tekemässä eläinlääkäri Marjaana Konttinen, löydökset kirjaa Voitto Eronen

mistamiseksi käytetään kiimankatkaisupiikkiä, jolla pyritään ajoittamaan ovulaatio optimaaliseen ajankohtaan.

Päivän tai kahden päästä siemennyksestä tammalle tehdään ovulaatiotarkastus. Tarvittaessa tammalle varataan toinen siemennys, mutta jos follikkeli on ovuloitunut, on siemennystapahtuma sen kiiman osalta ohi.

Tammalle varataan tiineystarkastusaika 14-19 vuorokauden päähän. Usein tammat tiinehtyvät ensimmäisellä yrittämällä, mutta mikäli toivottua alkiorakkulaa ei tiineystarkastuksessa tamman kohdusta löydy, aloitetaan kierros alusta arvioimalla kiiman kehittymistä.

Tammojen tiineeksi saaminen on mielenkiintoista, mutta joskus myös hermoja raastavaa työtä. Eläinlääkäriin sanat "tammojen kiimoissa kaikki epänormaali on normaalia" kuvastaa hyvin tiineyttämisen haasteita: follikkelit saattavat ovuloida eri kokoisina, joskus follikkeli ovuloidu lainkaan, kiimakierto "jumiutuu", kohtuun kehittyy tulehdus tai muita seikkoja, joiden takia niin omistajat kuin oriaseman väkikin joutuvat nielemään pettymyksiä ja yrittämään uudestaan.

Joskus tamma ei tule tiineeksi lainkaan, eikä siihen ole selkeää syytä – ei tammassa eikä oriissa. Se on asia, joka tammanomis-

tajan on syytä tiedostaa ja hyväksyä. Sadan prosentin tiinehtyvyyttä ei isommissa mitakaavassa ole koskaan saavutettu.

Miten varsansiementä tehdään?

Hirnunna, korske ja kavioiden töminä on melkoinen, kun testosteronihöyryissään pörhistelevä ori talutetaan astutuspuikin läheisyyteen.

Spermankeruuta astutuspuvilla käytetään, että samasta siemennuskerrasta voidaan tehdä annoksia usealle tammalle, ja toisaalta siksi, että pukille hyppytyksessä on sekä hevosille että ihmisille pienemmät riskit haavereille.

-Silti oriin taluttajilla ja spermankerääjällä on syytä olla kypäret ja turvakengät käytössä, toteavat Voitto Eronen ja Sari Lappi. Ihmisten on pidettävä jalat vikkelinä viuhvia kavioita väistellössään.

Sperman keruussa kiihottunut ori hypää astumisasentoon hevosen vartaloa muistuttavalle astutuspuikille, jossa se siementää siittola-avustajan pitelemään keinovaginaan ("tötsään" tai "rönttiin"). Sperma otetaan talteen, suodatetaan ja laimennetaan tuoresperman elatusliuokseen, jossa siittiöt elävät paremmin kuin pelkässä siemennesteessä.

Sperman käsittelyssä siittiöiden määrä

ja liikkuvuutta tarkastellaan mikroskooppilla. Keinosiennestoiminnan normien mukaan siemennesteessä on oltava tietty määrä progressiivisesti liikkuvia eli eteenpäin uiskentelevia siittiöitä. Siirtosperman liikkuvuus tarkistetaan oriasemilla vielä ennen siemennystä.

Oriin hyvä sperma tarkoittaa sekä tiheydeltään, liikkuvuudeltaan että elinvoimaisuudeltaan riittävän laadukasta siementä. Luonto on uuden elämän alkumetreillä tuhlailevainen: yhdessä sperma-annoksessa on miljoonia ja miljoonia siittiöitä, joista lopulta vain yhtä tarvitaan hedelmöittämään tamman munasolu.

Siirtopäivät venyvät aamusta ja illasta

Tuoresperma annostellaan 20 millilitran ruiskuihin, joita käytetään tammaa kohti yleensä kaksi. Siirtosperman lähetykseen käytetään tähän tarkoitukseen suunniteltuja styrox-laatikoita. Laatikossa kulkee myös spermansiirtotodistus, jonka vastaanottaja täyttää ja palauttaa oriinpitäjälle styrox-laatikon mukana astutuskirjanpitoa varten.

Oriasemilla tuorespermaa kerätään yleisesti maanantaisin, keskiviikkoisin ja perjantaisin, jolloin siirtosperma lähetetään tilausten mukaan bussirahtina vastaanotta-

Ori nuuhkii kiihottavia tuoksuja häntää muistuttavasta huiskasta, joka on parfymoitu kiimatamman virtsalla.

valle oriasemalle. Oriasemien aamut ovat hektistä aikaa, kun pitää ehtiä hyppyyttämään oreja astutuspuukille, käsitellä ja pakata sperma-annoksia, ja sitten onkin jo kiire kuskata spermalaatikoita bussiasemalle.

- Ihmiset eivät usein osaa edes kuvitella, kuinka pitkiä ja kiireisiä oriaseman päivät ovat. Välillä oreja on lähdeittävä hyppyyttämään jo aamukolmelta, kertoo Sari Lappi.

Varsinkin pohjoisemmassa Suomessa pitkät välimatkat ja liikenneyhteydet tuovat oman haasteensa siirtosiemennyksiin. Päivät saattavat venyä myös loppupäästä aamuyön puolelle.

Kaikki siirtosiemennyksiin tarjolla olevat oriit eivät asu oriasemilla, vaan ne kuskataan pukille kauempaa. Niiltä kerätään spermaa tarpeen ja tilausten mukaan. Siksi osa oriasemista ja oriinpitäjistä tarvitsee tiedon spermatilauksesta edellisenä iltana.

Spermalähetysten valmisteluun kuuluu hyppyytysvalmistelujen lisäksi myös bussiyhteyksien etsiminen ja lähetysasiakirjojen täyttäminen. Jos spermalaatikoiden on oltava lähtövalmiina seitsemältä, on aamun askelmerkit saatava jo illalla valmiiksi.

Jos tammaa siemennetään pakastespermalla, se edellyttää oriasemilta ympärivuorokautista eläinlääkärivalmiutta ja tamman

kiimakontrollointia jopa kuuden tunnin välein. Pakastesiemennykset ovat mahdollisia vain osalla oriasemista.

Yksi ori raivoaa, toinen nukahtaa

Oriit ovat astutusikäyttäytymisessäänkin yksilöitä. Jotkut kokeneet oriit käyttäytyvät arvokkaan itsetietoisesti ilman turhaa vouhotusta. Ne lähestyvät astutuspuukia rauhasa ja hoitavat homman nopeasti. Nopeimmillaan sperman keruu on ohi muutamassa minuutissa.

Toistuvasti oriasemalla käyvät oriit saattavat oppia tuntemaan ajomatkan oriasemalle niin, että ne alkavat liikehtiä autossa tietyllä tavalla tai hirtuvat aina samassa kohdassa oriasemaa lähestyessään. Ne saattavat olla jo autossa täysin valmiita liihottelemaan suoraan astutuspuukille.

- Joskus ori saattaa käydä niin kiihkeäksi, että rynnistää astumaan vaikka tallin oven viereen parkkeerattua pyöröpaalia, nauraa Voitto Eronen erään kollegan kokemusta.

Aina sperman keruu ei suju tanssin lailla. Jotkut oriit riehaantuvat raisuiksi, ja metelöivät, hyppivät ja pyörivät, potkivat tai rynnistävät aggressiivisesti astutuspuikin kimppuun. Toisinaan ori tarvitsee kaksi ta-

luttajaa, että sitä voi hallita ja ohjailla.

Niin Mountain-tallilla kuin Varsapolulakin on nähty kuperkeikkoja astutuspuukilla, kun ori kompuroi omiin jalkoihinsa tai meinaa rynnistää pukista yli. Voitto Eronen muistelee pukille "nukahtanutta" oria. Ori vaipui siemennettyään pukin päällä transsiin ja alkoi kallistua sivulle. Se havahtui liian myöhään ja rumahti kyljelleen maahan.

- Vaarallinen tilanne hevoselle ja sen ja seinän väliin joutuneille ihmisille, mutta onneksi selvitettiin säikähdyksellä. Jälkeenpäin pukille nukahtanutta oria on naurettu vedet silmissä.

Orikan ei aina halua

Oriasemilla on kokemusta myös siitä, että sperman keruu ei onnistu. Sen saattaa aiheuttaa loukkaantuminen tai sairastuminen. Kilpailevien oriiden kohdalla saatetaan spermankeruuta rajoittaa isojen kilpailujen yhteydessä, mutta ne ovat yleensä etukäteen tiedossa.

Oriasemilla on tullut vastaan tilanteita, jolloin joudutaan turhautuneina nostamaan kädet pystyyn. Spermaa ei kerta kaikkiaan saada oriista, jos oriin kiinnostus astumiseen sammuu, tai pukille hyppäminen

Spermankeruuseen kannattaa varustautua turvakengillä, kypärillä ja vikkellillä jaloilla

onnistuu, mutta siementäminen ei onnistu.

Nopeimmillaan spermankeruu vie muutaman minuutin, mutta useilla oriasemilla lienee kohdattu tilanne, jossa oria kerta toisensa jälkeen yritetään innostaa pukille. Kello käy, tunteja kuluu ja bussin lähtö lähe- nee, mutta toivottua tulosta ei tule.

Joskus oriasemilta joudutaan ilmoit- tamaan priimakiimassa olevan tamman omistajalle, että tilattua siementä ei voida toimittaa.

– Inhottava tilanne, jos siementä ei saa- dakaan, mutta sille ei mahda mitään. Siitos- oriitkaan eivät ole koneita. Tamman omis- tajilla kannattaa olla joku varasuunnitelma, jos valittu oria ei saadakaan juuri silloin, kun kiima on kohdillaan, toteaa Eronen.

Kiimaparfyymi saa korskumaan

Orikohtaiset erot sperman määrässä, tihey- dessä, kestävytydessä ja hedelmöittämissky- vyssä voivat olla hyvinkin suuret. Parhaim- milta oreilta saadaan yhdestä hyppykerrasta jopa yli kymmenen tuoesperma-annosta.

Spermankeruussa oriin kiihotukseen käytetään hevosen häntää muistuttavaa huiskaa, esimerkiksi hevosen jouhista ja harjanvarresta rakennettua tekohäntää, johon ruiskautetaan kiimatamman virtsaa.

Virtsankeruu onkin yksi oriaseman mo- nista eksoottisista työtehtävistä: kiimaisen tamman pissamista odotellaan kauha kä- dessä, ja kun on saatu kauhallinen keltaista parfyymiä talteen, se säilötään ruiskuihin ja pakastetaan odottelemaan myöhempää käyttöä.

Sari Lappi muistelee tilannetta, jolloin oriasemalle sattumalta tullut finimpi rou- vashenkilö pääsi todistamaan oriaseman maanläheistä arkea. Kaivattua kiimapissaa alkoi yhtäkkiä tulvia tamman perästä. Astiaa ei ollut käden ulottuvilla, joten tilanne täy- tyi pelastaa työntämällä kourat pissasuih- kun alle. Voitto Eronen muistelee kertaa, jolloin kiimaparfyymi meni hukkaan, kun mikroaaltouunissa sulamassa ollut ruisku räjäytti ureapommin uunin seinille. Oriase- man arki vaatii ronskia huumorintajua.

Katri Hirvonen

Kerätty sperma suodatetaan ja laimennetaan elatusnesteeseen säilyvyyden parantamiseksi. Mikroskoopilla tutkitaan siittiöiden määrää ja liikkuvuutta.